CEĻĀ UZ LATVIJAS VALSTI

Nr. 3

Attēlā

Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes valde:

Pirmajā rindā no kreisās Kristaps Bahmanis (sekretārs), Jānis Rubulis (priekšsēdētāja biedrs), Voldemārs Zāmuels (priekšsēdētājs), Jānis Palcmanis (priekšsēdētāja biedrs), Kārlis Pauļuks (priekšsēdētāja biedrs), otrajā rindā no kreisās Vilis Siliņš, Oto Nonācs, Kārlis Skalbe, Jānis Akuraters, Eduards Laursons. 1917. gads.

Nonācs, O. Ziemeļlatvija. Rīga: Gulbis, 1928, 29. lpp.

© Valsts kanceleja, 2017

Latviešu Pagaidu Nacionālā padome

1917. gada 29. novembris – 1918. gada 17. novembris

1. pasaules karš (1914–1918) sagrāva Eiropas lielās impērijas, paverot ceļu jauno nacionālo valstu, tai skaitā arī Latvijas, izveidošanai. Ceļā uz Latvijas neatkarību ārkārtīgi svarīga loma bija 1917. gada rudenī Valkā izveidotajai Latviešu Pagaidu Nacionālajai padomei (LPNP), kas aktīvi popularizēja neatkarības ideju gan pašu mājās, gan ārzemēs.

Pirmo reizi doma par Nacionālās padomes izveidošanu izskanēja presē īsi pēc februāra revolūcijas Krievijā 1917. gadā un cara atteikšanās no troņa. Krievijā, kuras sastāvdaļa tolaik bija Latvija, pēc revolūcijas uzvaras sākās pusgadu ilgs demokrātijas periods ar asu politisku cīņu, partiju ķildām un augošu neskaidrību par Krievijas tālāko nākotni. Jau 1917. gada vasarā no atsevišķām politiski aktīvu latviešu grupām arvien uzstājīgāk sāka skanēt aicinājumi atteikties no ierastās autonomijas prasības („Brīva Latvija brīvā Krievijā”) un par galveno mērķi izvirzīt neatkarības ideju. Tomēr līdz 1917. gada septembrim absolūti lielākā daļa latviešu politiķu neuzdrošinājās paust tik radikālas idejas. Tās neizbēgami radītu konfliktu ar Krievijas Pagaidu valdību, apdraudot latviešu bēgļu apgādi un latviešu strēlnieku vienību pastāvēšanu, kā arī iespējamās reformas nākotnē.

1917. gada 3. septembrī Vācijas armija ieņēma Rīgu. Šis notikums mudināja latviešu politiskos un sabiedriskos darbiniekus radikāli mainīt savu pozīciju. Krievijas Pagaidu valdība demonstrēja pilnīgu vienaldzību pret Latvijas likteni, noraidīja prasību apvienot latviešu

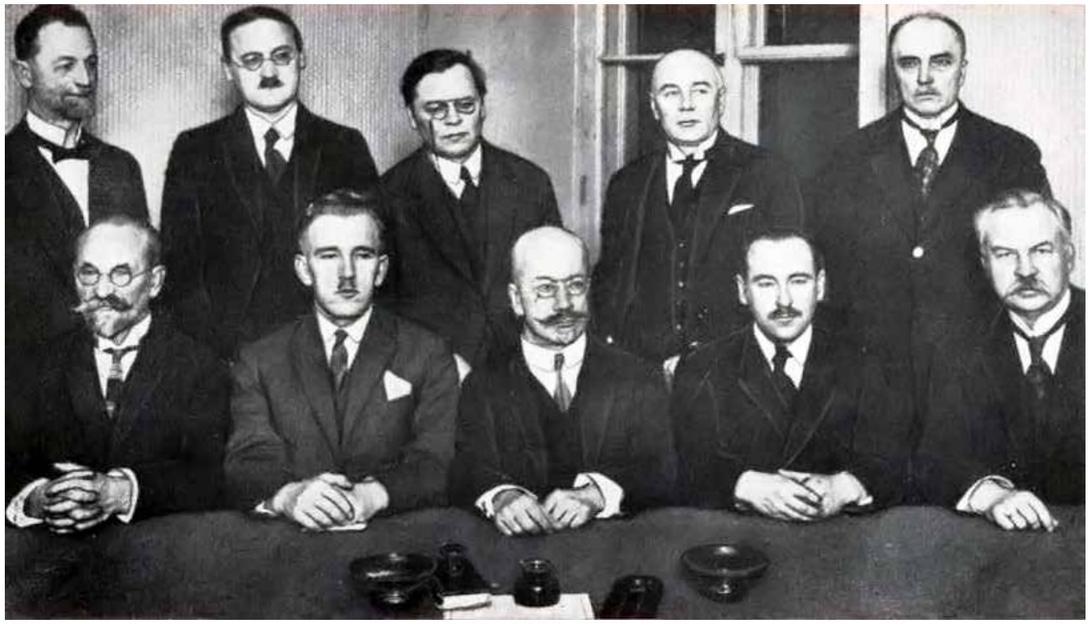

apdzīvotās teritorijas vienā administratīvā vienībā un pat nevēlējās sākt diskutēt par varbūtēju Latvijas autonomiju. Par to latviešu partiju un organizāciju pārstāvji pārliecinājās 1917. gada 2. oktobrī vizītē pie Krievijas Pagaidu valdības vadītāja Aleksandra Kerenska.

Krievijas militārais un politiskais sabrukums, no vienas puses, un Vācijas okupācijas draudi, no otras puses, pamudināja latviešu politiķus atbalstīt neatkarīgas Latvijas ideju. Vienīgi atdalīšanās no brūkošās Krievijas un Latvijas jautājuma nokļūšana starptautiskajā dienaskārtībā varēja ļaut nākotnē – pēc 1. pasaules kara noslēguma – cerēt uz atbrīvošanu no Vācijas okupācijas varas. Šie apsvērumi un orientācija uz Rietumvalstīm (Lielbritānija, Francija, ASV) vēlāk izrādījās pareizā izvēle.

Attēlā

Valkas pilsētas valdes ēka (tagad Kesk iela 11 Valgā, Igaunijā), kurā notika Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes dibināšanas sapulce 1917. gada 29. novembrī.

Valka, 1916. gads.

Valkas novadpētniecības muzeja krājums

Notikumu hronoloģija

1917. gada 3. septembris – Vācijas armija ieņem Rīgu

1917. gada 11. septembris – Valkā sanāk jaunievēlētā Vidzemes Zemes padome

1917. gada 23. oktobris – pilsoniskie politiķi izstājas no Vidzemes Zemes padomes

1917. gada 7. novembris – lielinieku apvērsums Petrogradā

1917. gada 11. novembris – sākotnēji noteiktais LPNP pirmās sesijas sākuma datums

1917. gada 20. novembris – lielinieki pārņem varu Valkā

1917. gada 21.–22. novembris – Vidzemē varu savās rokās pārņem Valkā rezidējošā lielinieciskā Latvijas strādnieku, strēlnieku un bezzemnieku padomes Izpildkomiteja (Iskolats)

1917. gada 29. novembris – 2. decembris – LPNP pirmā sesija Valkā

1917. gada 3. decembris – LPNP pirmā valdes sēde Valkā

1917. gada 8. decembris – laikraksts „Līdums" publicē LPNP uzsaukumu „Visiem latviešiem!"

1917. gada 19. decembris – Iskolats slēdz laikrakstu „Līdums"

1918. gada 1. janvāris – Iskolats aizliedz LPNP darbību

1918. gada 18.–19. janvāris – Krievijas Satversmes sapulces sanākšana

1918. gada 28.–31. janvāris – LPNP otrā sesija Petrogradā

1918. gada 22. februāris – Vācijas armija ieņem Valku

1918. gada 3. marts – noslēgts miers starp Vāciju un Krieviju (Brestļitovskas miera līgums)

1918. gada 23. aprīlis – darbu sāk Latviešu pagaidu nacionālais teātris Valkā

1918. gada 26.–28. jūnijs – LPNP trešā sesija Petrogradā

1918. gada 11. novembris – 1. pasaules kara noslēgums

1918. gada 17. novembris – izveidota Latvijas Tautas padome

1918. gada 18. novembris – Latvijas Tautas padome proklamē neatkarīgu Latvijas valsti

Jānis Goldmanis (1875–1955)

Krievijas Valsts domes deputāts, viens no latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanas iniciatoriem un Latviešu strēlnieku organizācijas komitejas priekšsēdētājs. Viņš piedalījās LPNP izveidē, bija LPNP Ārlietu nodaļas vadītājs, Latvijas Tautas padomes loceklis, Latvijas Pagaidu valdības zemkopības ministrs (1918–1919).

1917. gada 18. oktobrī Petrogradā, izmantojot latviešu strēlnieku fonda līdzekļus, J. Goldmanis izveidoja Latviešu informācijas biroju, kas vēlāk kļuva par LPNP Ārlietu nodaļu. Uz tās pamata tika izveidota Latvijas Republikas Ārlietu ministrija.

Latvijas Kara muzeja krājums

Jānis Zālītis (1874–1919)

Krievijas Valsts domes deputāts, viens no latviešu strēlnieku bataljonu organizētājiem. J. Zālītis piedalījās LPNP izveidošanā, 1917.–1918. gadā bija LPNP loceklis, pārstāvēja Latviju Skandināvijas valstīs, vēlāk – Latvijas Tautas padomes loceklis, pirmais Latvijas Republikas apsardzības ministrs (1918–1919).

Latvijas Kara muzeja krājums

Jānis Čakste (1859–1927)

Latvijas Tautas padomes priekšsēdētājs, vēlākais Latvijas Valsts prezidents (1922–1927). 1915.–1917. gadā Latviešu Bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas priekšsēdētāja vietnieks, vēlāk priekšsēdētājs. 1918.–1919. gadā LPNP loceklis, Latvijas delegācijas vadītājs Parīzes miera konferencē. 1920. gadā ievēlēts par Latvijas Satversmes sapulces priekšsēdētāju.

Latvijas Kara muzeja krājums

** Par lieliniekiem tolaik dēvēja radikālos sociālistus (vēlākos komunistus).*

LPNP izveidošana, 1917. gada oktobris–novembris

Lai attīstītu un popularizētu Latvijas neatkarības ideju gan pašu latviešu vidū, gan ārzemēs, bija nepieciešams izveidot jaunu politisku struktūru, kas apvienotu lielākās latviešu politiskās un sabiedriskās organizācijas. 1917. gada septembra beigās Krievijas valsts domnieki J. Goldmanis un J. Zālītis uzsāka plašas konsultācijas par latviešu politiskā centra izveidošanas iespējām. Pirmā plašākā atklātā sanāksme šajā jautājumā notika Petrogradā 1917. gada 14.–15. oktobrī Latviešu bēgļu apgādāšanas Centrālkomitejas telpās. Tajā piedalījās aptuveni 20 delegātu. Uz sanāksmi neieradās oficiāli Vidzemes Zemes padomes pārstāvji, jo tās lielinieciskā* vadība to nepieļāva. Minētajā sanāksmē izveidoja Organizācijas biroju, kuram bija uzdots veikt priekšdarbus LPNP sasaukšanai.

Oktobra beigās notika arī konfidenciāla sapulce, kurā piedalījās Jānis Goldmanis, Jānis Zālītis, Zigfrīds Anna Meierovics, Ādolfs Klīve, Jānis Čakste un Arveds Bergs. Šīs sapulces mērķis bija Latvijas neatkarības vadlīniju nospraušana. Sanākušie vienojās, ka diplomātisku apsvērumu dēļ ir jāizvairās atklāti minēt neatkarības prasību, jo tas izraisītu negatīvu reakciju ne tikai no Krievijas Pagaidu valdības puses, bet arī Rietumvalstīs, kuras bija Krievijas sabiedrotās un tādēļ atklāti nevarētu atbalstīt Latvijas neatkarību. Tā vietā bija nolemts lietot autonomas un nedalāmas valstsvienības apzīmējumu kā alternatīvu jēdzienam „neatkarība".

1917. gada 18. oktobrī Petrogradā, izmantojot latviešu strēlnieku fonda līdzekļus, J. Goldmanis izveidoja Latviešu informācijas

Jānis Goldmanis

Jānis Zālītis

biroju (vadītājs J. Sesks). Vēlāk tas kļuva par pamatu LPNP Ārlietu nodaļai, kurai bija svarīga loma kontaktu veidošanā ar ārvalstīm un Latvijas neatkarības idejas popularizēšanā.

Tikmēr vēl vairāk bija saasinājušās attiecības ar nesen ievēlēto Vidzemes Zemes padomi, kuras lielinieciskais vairākums kategoriski atteicās piedalīties LPNP veidošanā. 1917. gada 23. oktobrī latviešu pilsonisko politiķu frakcija demonstratīvi izstājās no Vidzemes Zemes padomes. Šie notikumi veicināja LPNP sanākšanu, jo konstruktīva sadarbība ar lieliniekiem nebija iespējama. 1917. gada 31. oktobrī Petrogradā sanākusī LPNP Organizācijas komiteja nolēma nekavējoties sasaukt LPNP pirmo sesiju. Tai vajadzēja sanākt Valkā 1917. gada 11. novembrī.

Jānis Čakste

Dāvids Rudzītis (1881–1939)

D. Rudzītis iesaistījās LPNP darbā 1917. gada beigās. LPNP otrās sesijas noslēgumā 1918. gada 31. janvārī viņu ievēlēja par padomes sekretāru. 1918. gada vasarā vācu okupācijas apstākļos D. Rudzītis LPNP uzdevumā Latvijā popularizēja ideju par nepieciešamību izveidot neatkarīgu valsti. Vēlāk D. Rudzītis kļuva par pirmo Valsts kancelejas direktoru (1918–1939).

Valsts kancelejas krājums

Zigfrīds Anna Meierovics (1887–1925)

Ārlietu ministrs (1918–1924, 1924–1925) un Ministru prezidents (1921–1922, 1922–1923, 1923–1924)

1918. gada 12. jūlijā LNP izdeva Z. A. Meierovicam pilnvaru Nr. 157/160. Tās saturs bija šāds:

"Latviešu Nacionālā padome, kura pagaidām ir topošās Latvijas augstākā valsts iestāde un apvieno sevī visas latviešu nacionālās partijas un centrālās sabiedriskās iestādes, sūta uz Angliju kā savu pilnvaroto priekšstāvi šā raksta uzrādītāju, LNP locekli cand. rer. merc. Zigfrīdu Meierovicu. Meierovica k-gam ir tiesības LNP vārdā stāties sakarā ar Anglijas valsti un valstsvīriem, piedalīties un runāt LNP vārdā konferencēs un apspriedēs. Pie tam Meierovica k-gs strādā tādā garā, ka visur aprādīs suverēnas un nedalītas Latvijas vajadzību ar viņas patstāvības internacionālu garantiju." Balstoties uz šo pilnvaru, Meierovics izvērsa darbību Rietumvalstīs.

1918. gada 23. oktobrī Lielbritānijas ārlietu ministrs Arturs Džeimss Balfūrs Z. A. Meierovicam paziņoja, ka Lielbritānijas valdība ir nolēmusi provizoriski atzīt Latviešu Nacionālo padomi par Latvijas valdību, līdz miera konference galīgi izšķirs Latvijas statusu. LPNP Balfūra paziņojumu uztvēra kā Latvijas de facto atzīšanu. 1918. gada 30. oktobrī Z. A. Meierovics nosūtīja Balfūram vēstuli, kurā lūdza sniegt rakstisku deklarāciju par Latvijas neatkarības atzīšanu. Atbildot uz šo vēstuli, A. Dž. Balfūrs 11. novembrī oficiālā rakstā Meierovicam paziņoja, ka Lielbritānijas valdība "labprāt no jauna apliecina savu gatavību dot pagaidu atzīšanu Latviešu Nacionālai padomei kā de facto neatkarīgai iestādei".

Valsts kancelejas krājums

[1]Kārlis Skalbe. Kopoti raksti. 9.sējums, R., Jānis Roze, 1939. 248.lpp.

LPNP pirmā sesija, 1917. gada 29. novembris–2. decembris

Tomēr politiskās norises Krievijā nedaudz koriģēja LPNP pirmās sesijas sanākšanu. 1917. gada 7. novembrī Petrogradā notika lielinieku apvērsums, kura rezultātā A. Kerenska vadīto Krievijas Pagaidu valdību nomainīja V. Ļeņina vadītā Padomju valdība. Rezultātā LPNP uz savu pirmo sesiju sanāca krietni vēlāk nekā sākotnēji plānots – 1917. gada 29. novembrī Valkas pilsētas valdes telpās. Valka šajā laikā, kad Rīga jau atradās vācu okupācijas varā, bija kļuvusi par latviešu sabiedriskās un politiskās dzīves centru. Izmaiņas Krievijas politiskajā dzīvē mudināja daļu latviešu politiķu pretēji iepriekšējai norunai jau atklāti runāt par iespēju iegūt neatkarību. To darīja tā laika ievērojamākie pilsonisko aprindu politiķi J. Goldmanis, J. Zālītis, kā arī K. Bahmanis un K. Skalbe. Tomēr politiskā neskaidrība, daļas delegātu neizlēmība un cerības uz gaidāmo Krievijas Satversmes sapulces sanākšanu lika LPNP pirmās sesijas noslēgumā 2. decembrī pieņemt visai mērenas deklarācijas un rezolūcijas. LPNP pasludināja Latviju par autonomu valstsvienību, kuras nākotni noteiks Latvijas Satversmes sapulce. Šo kompromisa apzīmējumu – „autonoma valstsvienība" – neatkarības idejas atbalstītāji varēja interpretēt pat kā valstiskas neatkarības deklarāciju, bet tās pretinieki – kā to pašu agrāko politiskās autonomijas prasību. Par sanāksmes neizlēmību liecināja arī lēmums Latvijas nākotnes izlemšanu atstāt Satversmes sapulces kompetencē, kuras sanākšana pārskatāmā nākotnē bija maz ticama.

Pēc pirmās sesijas noslēguma lielinieki pret LPNP vērsa dažāda veida represijas – likvidēja Latviešu strēlnieku organizācijas komitejas

Dāvids Rudzītis

Zigfrīds Anna Meierovics

"1917. gadā Rīgā vēl nenoteikti runāja tikai par autonomiju. Neatkarīgās Latvijas zvaigzne uzlēca Valkā, kur vēlā rudenī sanāca Latviešu Nacionālā padome, lai izteiktu protestu pret Kurzemes pievienošanu Vācijai un pasludinātu, ka Vidzeme, Kurzeme un Latgale ir nedalāmas, neatkarīgas valsts vienība, kuras iekārtu noteiks Latvijas Satversmes sapulce. Tā bija pirmā Latvijas pasludināšana," 1920. gadā piezīmēs ar nosaukumu "Latvijas iecerēšana" rakstīja Kārlis Skalbe[1].

biroju un slēdza virkni pilsonisko un mēreni sociāldemokrātisko laikrakstu („Līdums", „Strādnieku Avīze" un citus). Lielinieku represijas un padomju valdības uzsāktās miera sarunas ar Vāciju mudināja latviešu politiķus rīkoties izlēmīgāk. Aktīvi darbojās LPNP dibināšanas sesijā izveidotās nodaļas, sevišķi Ārlietu nodaļa (vadītājs J. Goldmanis). Tās vadītājs bija ievēlēts arī Krievijas Satversmes sapulcē, un šai augstākajai Krievijas pārstāvniecības institūcijai vajadzēja kļūt par tribīni, no kuras latvieši varētu paust savas politiskās prasības. Satversmes sapulce sanāca Taurijas pilī Petrogradā 1918. gada 18. janvāra vakarā. Jau nākamās dienas rītā lielinieki, piedaloties arī latviešu strēlniekiem, to padzina. Tomēr šajā vēsturiskajā sēdē ar runu paspēja uzstāties J. Goldmanis, uzsverot tautu pašnoteikšanās principu, kā arī to, ka Latvijas jautājums ir ieguvis starptautisku nozīmi, tādēļ tās nākotni vairs nevar izlemt tikai Krievija.

Attēlā

Jāņa Akuratera vēstule sievai Marijai Akuraterei (2 lappuses rokrakstā ar tinti), rakstīta uz LPNP veidlapas. Pievienota padomes vajadzībām iespiesta aploksne.

J. Akuraters bija LPNP valdes loceklis visā tās pastāvēšanas laikā.

Valka, 1918. gada 5. janvāris.

Rakstniecības un mūzikas muzeja krājums

[2]Ādolfs Erss. Vidzeme brīvības cīņas. R., Pagalms, 1935. 22. un 55.lpp.

Tuvojoties Latvijas valsts simtgadei, Valsts kanceleja veido informatīvu materiālu sēriju par Latvijas valsts tapšanu un tās dibinātājiem. Informatīvo materiālu mērķis ir stiprināt valstiskuma apziņu, veicināt izpratni par Latvijas vēsturi un nacionālajām vērtībām, kā arī spilgtām personībām, kuras ietekmējušas vēstures procesus un devušas nozīmīgu ieguldījumu Latvijas valsts dibināšanā un izaugsmē, īpaši valdības darbā.

Pateicamies Dr. hist. Jānim Šiliņam par dalību faktu lapas tapšanā par Latviešu Pagaidu Nacionālo padomi.

Informācija par mūsu valsts pirmsākumiem, tās ceļu uz neatkarību un Latvijas valsts simtgades pasākumiem

LV100.lv
www.mk.gov.lv/simtgade

© Valsts kanceleja, 2017

LPNP cīņa par Latvijas neatkarības atzīšanu, 1918. gada janvāris–novembris

Krievijas Satversmes sapulces padzīšana nodedzināja pēdējo tiltu starp lieliniecismā grimstošo Krieviju un pilsoniskajām un sociāldemokrātiskajām latviešu aprindām. LPNP otrā sesija sanāca Petrogradā 1917. gada 28.–31. janvārī. 30. janvārī tā pieņēma slaveno deklarāciju, kurā atzina, ka Latvijai ir jābūt neatkarīgai demokrātiskai republikai. Tomēr iespēju šo deklarāciju realizēt dzīvē vairs nebija. Vidzeme pilnībā atradās lielinieku varā, un jelkādi mēģinājumi izveidot neatkarīgas valsts pārvaldes struktūras tūlīt tiktu sagrauti. LPNP atlika cerības panākt starptautisku Latvijas neatkarības atzīšanu. Sevišķi svarīgs šis uzdevums kļuva 1918. gada februāra beigās – pēc tam, kad Vācija bija okupējusi visu Vidzemi un Latgali, bet Padomju Krievija 3. martā noslēgusi ar to miera līgumu.

Pēdējā, trešā LPNP sesija notika 26.–28. jūnijā Petrogradā J. Goldmaņa dzīvoklī pilnīgi nelegālos apstākļos. Pašu namatēvu lielinieki bija vairākas dienas turējuši apcietinājumā. Šajā laikā svarīgākais LPNP uzdevums bija diplomātisko pārstāvju sūtīšana uz ārzemēm. Viņu uzdevums bija ārzemēs panākt atbalstu Latvijas neatkarības idejai, bet labvēlīgos apstākļos – arī LPNP starptautisku atzīšanu. Kā pirmais 29. jūlijā ceļā devās Z. A. Meierovics. Viņš spīdoši veica savu uzdevumu, 1918. gada 11. novembrī panākot, ka Lielbritānija de facto atzīst Latvijas valsti.

1918. gada 17. novembrī Latvijas politiskās partijas (Demokrātiskais bloks), apejot LPNP, vienojās par Latvijas Tautas padomes izveidošanu. Politiķu savstarpējās domstarpības liedza panākt formālu abu lielāko latviešu politisko organizāciju apvienošanos. Latvijas Tautas padome nākamajā dienā

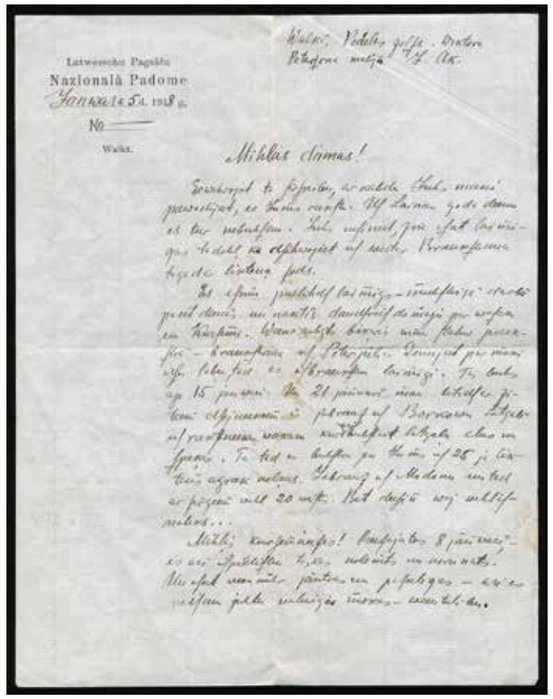
Latweeschu Pagaidu
Nazionalà Padome
Janvarî 5. 1918 g.
№
Walka.

Mihlais Annas!

Rakstnieks Ādolfs Erss grāmatā "Vidzeme brīvības cīņās" akcentēja, ka Valka Pirmā pasaules kara laikā, kad tur sabrauca daudz kara laika bēgļu, bija kļuvusi par latviešu garīgo un saimniecisko centru: "Valkas nozīme šai laikā arvienu būs jāatceras, kad runās par Latvijas tapšanu. Svarīgo nacionālo ideju realizēšanā piedalījās ne vien no Rīgas atbraukusī inteliģence, bet arī vietējie ļaudis"[2].

proklamēja Latvijas neatkarību. Līdz ar to LPNP darbība Latvijā tika izbeigta (LPNP nodaļas turpināja darboties Ukrainā, Sibīrijā un Tālajos Austrumos). Tomēr LPNP locekļi aktīvi piedalījās gan Latvijas Tautas padomes (priekšsēdētājs LPNP loceklis J. Čakste), gan K. Ulmaņa vadītās Pagaidu valdības (zemkopības ministrs J. Goldmanis, apsardzības ministrs J. Zālītis) darbā.